

utalt Fr. Naumann is, amikor a Rd. Waffenbrüderliche Vereinigung kebelében dec. 10. tartott előadásában t. k. figyelmeztetett arra, hogy Törökországgal szemben ezentúl nem szabad kizsákmányolási politikát, sem pedig germanizálást követni, mert Törökország kizárólag a törököké kell hogy legyen és maradjon. És — teszem hozzá minden magyar nevében — ugyanez áll Magyarországról is. Hogy a németek Törökországgal szemben máris számolnak ezzel a nemzeti fellendüléssel, azt t. k. a következő cikkek bizonyítják: «Der Nationalismus im türkischen Wirtschaftsleben» (Berl. Tagebl. 1916, 97. sz., febr. 22). «Nationalismus und gewerbliche Entwicklung», Sprachenfrage und Unternehmertum in der Türkei (Kölnische Ztg. 1916, 350. sz., ápr. 5).

A nyelveknek e hatalmi törekvésével párhuzamos a *nyelv tisztaságára* irányuló mozgalom, amelyről, legalább röviden, szintén meg kell emlékeznünk. Itt két egymástól lényegében eltérő, sőt helyben és időben különböző jelenséget tapasztalunk. Az egyik az, hogy az egymással szövetséges nemzetek fiainak nyelvi érintkezése folytán a szavaknak és szólásoknak bizonyos, hogy így mondjuk: katonaelimológiai korcsalakjai származnak (pl. a magyar katona németsege, Französisch-Deutsch stb.). A másik, ennél értékesebb, mélyebb és maradandóbb hatás a hatalmasan fellendült nemzeti érzéssel kapcsolatban az anyanyelv tisztaságát műveli féltő gondoskodással és azt minden idegen, külső befolyástól megtisztítani igyekezik. Ez az irány különösen Németországban vetett nagyobb hullámokat, ahol a régi «Allgemeiner Deutscher Sprachverein» ismét sorompóba lépett. Ezek a «Verdeutschungsbestrebungen» gyűjtőnéven ismeretes törekvések napirenden vannak a német újságokban és folyóiratokban és a jó izlés rovására nem egyszer túlzásba csapnak át. Részletes és kritikai méltatásuk azonban a német nyelvtudományra tartozik. Angolországban a törvény nyelvének tisztaságára vonatkozó *Indicments Act 1915* f. é. ápr. 1. lépett életbe.

KEMÉNY FERENC.

A KÖZÉPISKOLAI REFORM ÉS A REÁLISKOLA.

A középiskolai reform kérdésében 1913 óta elhangzott miniszteri nyilatkozatokból úgy látszik, hogy az egész középiskolai rendszer *lényeges* átalakításáról van szó. A reform, hogy az egységes jogosítást megadhassa, a középiskolák tantervét a mainál még közelebbre akarja egymással hozni; sőt a középiskolák és a polgári iskola közt is szorosabb kapcsolatot akar létesíteni. A közös alapot a német reálgimnázium mintája adná meg s így a latin nyelvet valamennyi középiskola, mint kötelező tárgyat tanítaná, azonban nem az I. osztálytól

kezdve; a reáliskola tehát megszűnnék. A latin szerepét a nyelvtanításban a német venné át. A történelem és a természettudományok terjedelemben nyernének s e tárgyak tanítása kettős fokozatban történék. A polgári iskola alsó 4 osztálya fölé 2—3 éves, kizárólag gyakorlati célzatú tanfolyamot kapna. E tervezet többek közt iskolaügyünk két nagy nehézségének megszüntetését reméli: a reálgimnáziumi típus megalkotásával oldaná meg az egyenlő jogosítás kérdését, a polgári iskola átalakításával pedig mentesítené a középiskolákat az oda nem való elemektől.

A háború a közviszonyokat megbolygatta: természetesen e valóban nagyjelentőségű tervezet is meglehetősen eltolódott a zajos nyilvános érdeklődés középpontjából. Az a hatás azonban, amelyet eddig az érdeklődőkből kiváltott, nagyon sajátos.

A *gimnázium* (a következőkben: G.) hívei rögtön megmozdultak és 1914 tavaszán megalakították a «humanisztikus gimnázium híveinek» egyesületét. A reformnak azzal az irányzatával, hogy a latin szerepét a némettel akarja felcserélni, elveszettnek látják az alsó fokon az oktatás természetes gerincét, koncentrációjának lehetőségét, a latin nyelvi és grammatikai oktatás minden gyümölcsét s azt a tárgyat, mely a gyermek lelkét folyton alkotó munkára készíti; a felső fokon pedig a kulturánk alapjaival, nemzeti művelődésünk emlékeinek jelen: tékeny tömegével való összeköttetésünket. Mozgalmat indítottak, hogy a reform a klasszikus G. típusát ne áldozza fel.

Azok pedig, akik ismerik a *reáliskola* (R.) működését, akik tudják, hogy a R-i tanítás elismertetéseért vívott folytonos, erélyes küzdelem más országokban végre is mennyit elért, bizonyos szomorúsággal látják, hogy e fejlődő, értékes, tudományos képzés felé vívó intézet, melynek már nálunk is félszázados multja van, meg fog szűnni. Maga a miniszter is ezt mondta egyik alkalommal (l. *Fremdenblatt*, 1915 szept.): «Mivel a reáliskolák száma amúgy is csekély s nálunk nyolc osztályuk van, semmi akadályja sincs annak, hogy az egységes középiskola típusába *beolvadjanak*.» Mindenesetre érdemesnek látszik megvizsgálnunk a kérdést: vajjon a R. rászolgált-e erre a sorsra? Mert minden reform haladás akar lenni; hogy ez lehessen, meg kell keresnie a jelen állapotban a fejlődésre alkalmas alkotórészeket s ezeket tovább fejleszteni. *Fejlődésre képesnek nyilvánult-e tehát eddig a R.?*

*

A középiskola, mióta csak e kategóriába tartozó intézet van, főfeladatául mindig azt hangoztatta, hogy növendékeinek az általános műveltség elnyeréséhez szükséges alapot megadja; ehhez csatlakozott egy másik, gyakorlati követelmény kielégítése: bizonyos életpályákhoz

szükséges képzettség megadása. A műveltség fogalma persze mindig változott, az éléthivatásokhoz fűződő igények az idők folyamán mások lettek s a változásoknak az iskolák szervezetében, működésében mindig meg kellett látszani. Voltak évszázadok, mikor csak a «klasszikus műveltség»-ről lehetett szó, mikor hivatalokban, tudományban, művészetben az ókor nyelvei valójában «élő» nyelvek voltak. Természetes, hogy ennek az időnek középiskolája csak a klasszikus iskola lehetett, a maga túlnyomóan latin-görög tanulmányaival. Megkezdődik azonban az átalakulás: hatalmas lépésekkel növekedik a természettudományi tárgyaknak, a ma élő kultúrnépek irodalmának műveltségbeli jelentősége; megváltozik sokban felfogásunk, társadalmi viszonyaink egészen mások, az élet teljesen új feladatokkal áll elénk. Magától értődő, ha ma a nevelés ideáljáról másképpen gondolkozunk. A G. mellett új iskolatípusok keletkeztek; maga a «tudós iskola» is kénytelen tanításában több és több tért engedni a modern nyelveknek és az ú. n. reális tárgyaknak s mindemellett állandóan elszenvedni a kulturális értéküknek mindjobban tudatára ébredt természettudományi tárgyak egyre erősebb ostromát, melyek hangosabbá és hangosabbá váló szóval követelték teljes elismertetésüket.

Az új törekvések harcot hoztak magukkal s ez a küzdelem nagyon hamar jelszóknak, az egymással szembeállított «humanizmus» és «realizmus» jelszavának harca lett s e két fogalom tartalma annyira eltolódott, a két irány ellentétessége a köztudatban annyira meggyökeresedett, hogy ma, a küzdelem évszázadainak elmúltával, amikor pedig a felfogásoknak tisztultabbnak kellene lenni, a G.-ot és R.-t még mindig, mint az *idealizmusra*, illetőleg a *materializmusra* nevelő intézetet akarják egymással szembeállítani. Pedig itt lenne az ideje, hog ez elfogultságtól szabaduljunk. Tantervi reformok is évtizedekre szoktak készülni. Az olyan újítás pedig, melynek létrehozásánál az egymást méltányoló, a maga álláspontjának hiányait is tárgyiasan elismerő munkásság helyett a félremagyarázott jelszókhöz való merev ragaszkodás, s kölcsönös lekicsinylés viaskodnak egymással, nehezen sikerülhet közmeignyugvársra; sőt egyáltalában sikerülnie is nehéz lesz.

Álljunk meg egy pillanatra a «humánus» és «reális» tárgyak állítólagos ellentéténél. *Kármán Mór*¹ magát ezt a megkülönböztetést sem fogadja el. Pedagógiai tanítása szerint az iskolában «reális» és «formális» tárgyak vannak s a különbség: am azok ismereteket közölnek, ezek a gondolkodásra tanítanak. *Fr. Paulsen*² — maga az ú. n.

¹ Pedagógiai dolgozatai I. 223. s köv. (Bpest, 1909. Eggenberger). Adalékok 19. s köv. (Bpest, 1898. Eggenberger).

² Humanismus u. Realismus: Rein, Enc. Hb. d. Päd. 442—454; 1906.

szellemi tudományok kétségtelen felsőbbségének vallója — kifogástalan objektivitással mutatja ki, hogy a humanisztikus és reális irányzatokban az emberi ismeretek két nagy csoportja, a szellemi és természet-tudományi, tükröződik vissza, melyek nincsenek egymással ellentétben, hanem *kiegészítik egymást*. A humanizmusnál és realizmusnál egyaránt lehet szó «formalizmus»-ról és «materializmus»-ról. A formalisztikus humanizmusban a nyelvek grammatikai megtanulása lép előtérbe, a materialisztikusban a történeti és irodalmi ismeretek. A realizmus formalisztikus, mikor a matematikai-természettudományi ismeretekre helyezi a fősúlyt; materialisztikus, ha a megfigyelés és gondolkodás képességeit akarja inkább fejleszteni.

Amennyiben pedig a humánus és reális ismeretek egymást kiegészítik s együttvéve adják meg a művelt ember tudását, az iskolai tanítás sem válhatik szét ridegen humánus és reális intézményekre; mindegyiknek még kell adni mindkét műveltségi elem megalapozását s legfőleg abban különbözhetnek egymástól, hogy mennyi időt fordítanak a két csoportba tartozó tárgyakra. *Ma a valóságban így is van*. A köztudat s a hivatalos elnevezés humanisztikus és reális középiskolákat ismer, pedig a szó valódi értelmében vett reáliskola ma nincs. *Paulsen*¹ számadatokkal mutatja ki, hogy a porosz G. egyúttal R., ez utóbbi pedig humánus intézet. «Óvakodnunk kell attól, hogy R.-inkat tisztán realiztikus intézeteknek tartsuk» — mondja. Ez így van máshol is. Az összehasonlítás céljából az alább következő táblázatot állítottam össze, annak feltüntetésére, hogy egyes kultúrállamok középiskolái mily arányban osztják el tantervükben a humánus és reális tárgyakat. Ausztriát, Németországot s a más viszonyok közt fejlődött Svédországot és Norvégiát választottam ki; Franciaországot szándékosan hagytam el, mert sokan épp a francia tantervre szoktak hivatkozni, bár talán nem teljes joggal,² ha azt akarják igazolni, hogy a modern-természettudományi törekvéseknek az iskolában való érvényesítése rossz eredményekkel jár. A táblázat készítésekor az ú. n. ügyes-ségek csoportját (rajz, torna, szépírás) mellőztem; a közlött számok a %-os arányt mutatják.³

¹ Humanismus und Realismus p. 444.

² V. ö. pl. Magyar Pæd. XXII. 496; 1913.

³ Az adatokat l.: Rein, Enc. Hb. d. Päd., VI. 297—299., 450., 452.; VIII. 412—413.; Baumeister, Handbuch, I. 2., 272., 286.; Lehrpl. u. Lehr-aufg. f. d. höheren Schulen in Preussen, 1901. (Berlin, 1913. J. B. Cotta).

Tantárgyak	Svéd-ország		Norvégia				Porosz-ország			Ausztria		Magyar-ország		
	Latin-gimn.	Reál-gimn.	Reál	Nyelv-történet	Nyelv-tört. latinul	Gimn.	Reál-gimn.	Pö-reálisk.	Gimn.	Reál-isk.	Gimn. lat. gör.	Gimn. latin	Reál-isk.	
Humaniora	66	59	63	71	71	75	66	60	73	52	70	68	56	
Realia	34	41	37	29	29	25	34	40	27	48	30	32	44	
Latin	9	—	—	—	9	28	20	—	25	—	20	20	—	
Latin-görög	9	—	—	—	9	42	20	—	40	—	29	20	—	
Modern nyelvek	39	39	47	54	47	20	31	44	13	36	23	29	38	
Mennyiségtan	17	19	18·5	14·5	14·5	14	17	20	12	24	17	17·5	25	
Természettud.	17	22	18·5	14·5	14·5	11	17	21	15	24	13	14·5	19	

E táblázat eredményei is azt mutatják, hogy *mindkétfajta iskola humanus intézmény*. A különbség a kettő közt, hogy a R. a matematika-természettudományi tárgyakra több időt szán, mint a G. s hogy a nyelvtanítást az egyik az ókori, a másik az élő nyelvekre alapítja. Mindegyik R.-ban nagyobb teret foglalnak el a humaniorák, mint a G.-ban a reáliák.

De még ma is hallani azt a felfogást, hogy a súlypont éppen abban van, a «humanisztikus» jelző megadása attól függ, vajjon az iskola a modern, vagy a klasszikus nyelveket kultiválja-e? E kérdésben elismert szakértőkre hivatkozom.

*Paulsen*¹ tagadja, hogy a «humanizmus» és «klasszicizmus» egyet jelentene. Azzal, hogy a latin-görög tanulmányok lassan háttérbe szorulnak, a humanizmust nem fenyegeti veszély. «A humanizmus ama szűk fogalmához csak az ragaszkodhatik, aki a «klasszikus» népeket tartja egyedül igaz emberieknek, az emberi szellem egyedül lényeges kifejezőinek. E felfogás felé hajlott a XVI. század reneszáncja s a XVIII. és XIX. század fordulóján még egyszerűen az új-humanizmus, de ezt a felfogást a mi időnkben már *kihalt*nak lehet tekinteni.»

Érdekes megjegyzéseket tesz e kérdésre *Kármán*.² Ő a latint nem azért taníttatja a G.-ban, hogy «a fiúk beleéljék magukat az antik világba». Ily beleélés, vagyis teljes elmélyedés csak a magyar gondolkodás rovására történhetnék. A latint nem a római irodalom jelentőségének szempontjából kell felkarolni, hanem mert a latin nyelvnek a mi művelődésünk fejlődésére nagy hatása volt s nekünk van latin nyelvű nemzeti irodalmunk is. Szükséges tehát a latin nyelv minél tökéletesebb ismerete, hogy e latin nyelvű irodalom ter-

¹ Humanismus und Realismus, 443.

² Ped. dolg. 292. s köv., 306. s köv.; Adalékok 73. s köv., 84. s köv.

mékeit éppen úgy megbírálhassuk, mint a magyar nyelvűt. Ha az iskolából kikerült diák az ókori klasszikusokkal többé nem foglalkozik, «ezt nem kell nagyon fájlalnunk», arra azonban törekedni kell, hogy az előbb említett magyar irodalmi termékek iránt való érdeklődése megmaradjon.

A mai R.-t tehát, nemcsak óraszámi adatok alapján, hanem lényegben is, éppen olyan humánus intézménynek kell tekinteni, mint a G.-ot.

Gondoljuk most röviden át, milyen átalakulásokon ment keresztül az idők folyamán e kétféle középiskola?

A G. kezdetben a klasszikus nyelvekre támaszkodó humanisztikus intézet volt; amennyiben műveltséget akart adni, ennek forrását a klasszikus világban kereste. Kapuit azonban már régen kénytelen volt az élő nyelvek, a természettudományok előtt megnyitni. Hogy ma már lehet-e kívánni a tiszta klasszikus G. típusához való visszatérést — oly törekvés, melynek a legtiszteletreméltóbb az alapja¹ — hogy lehet-e a mai viszonyok, mai életfelfogások, ismeretek, törekvések mellett egyáltalában szó arról, hogy valamelyik iskola «klasszikus» műveltséget adjon tanítványainak, nem vitatjuk, hiszen e soroktól távol áll, hogy a G. működését bírálja. Azon is vitatkozzanak a szakemberek, vajjon az idegennyelvi tanítás a latinnal vagy a némettel kezdődjék-e? Tény az, hogy a G. eredeti alakjától eltávolodott. Nem vonjuk kétségbe, hogy ez az eltávolodás egyszersmind fejlődést is jelent. De meg kell jegyezni, hogy a «humanisztikus G. hívei»-hez intézett felszólítás azt a gondolatot keltheti, mintha a szakemberek előtt ez az eltávolodás hanyatlást jelentene.

A R. feladata is más ma, mint volt kezdetben; csak hogy e téren már *határozott fejlődésről* lehet szólni. Ezek az iskolák régen, megfelelően ama helyzetnek, melyet a természettudományok az emberi műveltség elemei között elfoglaltak, ez ismereteket tisztán a gyakorlati élethivatások szempontjából tanították és ugyane célból foglalkoztak az élő nyelvekkel. A mai R. is a természettudományokra s az élő nyelvekre alapozza működését, de célja már nem gyakorlati, hanem éppúgy a tudományos életpályákra való előkészítés, mint a G.-é. *Magyarországon* az 1850-es Entwurf az akkor 6 osztályú R. elé még a gyakorlati életpályákra s az akkor nem egyetemi rangú politechnikumra való előkészítést tűzi ki feladatul. Az 1875.-i rendezés már kimondja — sajnos, csak elvben — a G.-mal való egyenlőjogúságot s meghatározza, hogy a R. elsősorban a műegyetemi tanulmányokra készít elő. Az 1883: XXX. t.-c. 1. §-a szerint pedig: «A G.- és

¹ Komárik: Magyar középiskola, III. 212; 1910.

R.-nak az a feladata, hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és felsőbb tudományos képzésre előkészítse.» A *poroszországi* 1859-es «Unterricht- und Prüfungsordnung für die Realschulen und die höheren Bürgerschulen» szerint¹ ezek feladata: «tudományos előkészítést adni ama magasabb életpályákra, melyekhez *főiskolai tanulmányok nem szükségesek*». Az 1900 nov. 26.-i «Erläss» szerint² pedig: «a gimn., a reálgimn. és a főreáliskola az általános lelki műveltségre való nevelésben *egyenlőértékűeknek tekintendők*». A R.-kra tehát mindenképpen megállapítható, hogy ez az iskolatípus magasabb színvonalra emelkedett.

Ezekben megvan az *igenlő felelet* felvetett kérdésünkre: *fejlesztésre képes intézmény-e a R.?* *

Magyarországon jelenleg tulajdonképpen háromfajta középiskola van: a G. (latin-göröggel), a reálgimnázium (RG.) egy faja (latinnal, görög nélkül) s a latin nélküli R. Mint tárgyaltuk, *mindegyik humanisztikus intézet* s közöttük — a G.-ról nem szólva — *a R. határozott fejlődést mutat fel*. A tervezett reform pedig éppen ennek a működését akarja teljesen megszüntetni s a G.-ba beleékelte RG.-i csoportot kifejleszteni.

Ha keressük ennek okát, mást nem találhatunk, mint amire miniszterünk is célzott, hogy u. i. csak ezen a módon látszik megszüntethetőnek a mostani középiskolák különböző jogosítása. Különbözik ugyanez a vélemény jutott az 1906.-i iskolai értekezleten³ is kifejezésre, amely elé terjesztett tantervezet velejében szintén a R.-k megszüntetését hozta volna magával.

A valódi ok a maga teljes ridegségében nem más, mint a *G.-i és R.-i műveltség egyenlőrangúságának tagadása*. Mert, ha arra hivatkozunk is, hogy a különböző életpályákra különböző előtanulmányok szükségesek, mivel a G. adta jogosítás általános, míg a R.-é nem, csak erre az eredményre jutunk.

Tökéletesen egyenlő jogosítás a kontinentális kultúr államok között Franciaországban van meg, ahol a középiskolai négy tagozat (latin-görög, latin-élnyelvek, latin-természettudományok, természettudományok-élnyelvek) bármelyikének elvégzése utat nyit valamennyi egyetemi fakultáshoz. Legközelebb áll hozzá Poroszország, amely 1901-ben a RG. előtt a teológiai fakultáson kívül a többit megnyitotta s a főR. számára a jogit; az orvosi pályára való bocsátást ez utóbbi

¹ Rein, Enc. Hb. d. Pädagogik, VII. 274.

² Rein, Enc. Hb. d. Pädagogik, I. 556.

³ Az egységes jogosítású középiskoláról folyt szakértekezlet jegyzőkönyve (Budapest, 1906. Márkus S.).

részére még nem tartotta megengedhetőnek. Az egyes német államokban különben e tekintetben a legnagyobb a változatosság; a felfogások lassankint közelednek Poroszországhoz. Általában szűkebb körű a reálirányú iskolák, illetőleg iskolaágazatok jogosítása a többi kontinentális országban is. A jogi tanulmányokhoz mindenütt megkívánják a latin középiskolai tanulását; az orvosi pályának természettudományi jellege azonban néhány államban kifejezésre jut (pl. Hollandia, Svédország).¹

*

Próbáljuk megkeresni, mivel lehet megokolni a R.-i tanítás értékének alacsonyabb osztályozását a G. udta műveltséggel szemben?

A G.-nak elévülhetetlen érdemekkel dicsekedő multja van; való igaz, hogy hosszú ideig az egyetlen magasabb műveltséget adó intézmény volt és színvonala sokáig fölötte állt a R.-énak. Mai jelentőségét sem kicsinyelheti le senki s az is érthető, ha valaki, a G. iránt érzett jóindulatú elfogultságból, még mindig ragaszkodik a magasabb színvonal hangoztatásához. Csak be kellene látni ez álláspont veszélyét éppen a G.-ra nézve. Ha nem engedjük azokat az iskolákat, melyek nem az ú. n. klasszikus humanizmust művelik s amellet a természettudományi műveltséget jobban akarják megalapozni, ha nem engedjük ezeket szabadon kifejlődni, ha nem akarjuk útjukból az egyetlen, teljesen gyakorlati természetű akadályt, a különböző jogosítást, elhárítani, ha tanításuk értékét lekicsinyeljük, akkor ezek az új műveltségi tényezők, melyeknek terjeszkedését semmi módon nem lehet meggátolni, amint azt a tapasztalat is mutatja, a G. épületébe tódulnak be, ott foglalnak el mindig több és több helyet. Ez a térfoglalás csakis a «klasszicizmus» rovására mehet s csak azt eredményezheti, hogy a G. eredeti feladatát, melyre ma is nagy súlyt helyez, mindig kevésbé tudja majd megoldani. «Ha a G. mindenki számára minden, akkor nem tehet egyebet, minthogy igazán mindent tanít és mindent megad. Akkor a klasszikus tanítás mindig szűkebb térre fog szorulni, míg végre egyáltalán egészen terméketlen lesz — mondja Paulsen.²

Ha keressük az érveket, melyekkel ma a gimn. oktatás felsőbb-ségét akarják bizonyítani, ismét a sok-sok jelszón akad meg szemünk. Idealizmusra nevelés, a szellemi finomság fejlesztése, gondolkodni tanítás, a tradíciók megbecsülése stb. stb. ilyenek azok az erények, melyeket csak a G. adhat meg, vagy legalább nagyobb mértékben, mint a R.

¹ Itt jegyzem meg, hogy ami a R.-i jogosításnak kiterjesztését illeti, Hausknecht kelevéz tapasztalatokról számol be; l. Rein: Deutsche Schul-erziehung, XII. p. 409.

² Pädagogik 273. (Stuttgart-Berlin, 1911. J. B. Cotta.)

Valamikor kétségtelenül «műveltség» és «klasszikus műveltség» egyet jelentettek s e fogalomban a természettudományi elemeknek nem volt helyük. Természettudományok voltak, de az efajta ismeretek nem tartoztak a közműveltség alkotórészei közé. Ma már más időket élünk. A természettudományoknak imponáló eredményei, egyre fokozódó fejlődése nemcsak gyakorlati téren, életviszonyaink átalakításában nyilvánulnak meg. Első hatásukat mindenesetre sikereik nagyszerűségének köszönhetik. De azután — és ez az értékesebb hatás — felkeltették az érdeklődést ama módszerek iránt, melyek révén sikerült nekik e nagyszabású fejlődés. A természettudományoknak látjuk mindennapi életünkben a hasznát és érezzük *gondolkodásunk megváltozásában a hatását*. Paulsen¹ kifejti, hogy e tárgyak jelentőségét nem gyakorlati hasznuk, hanem elméleti fontosságuk adja meg. Az egész modern filozófia és világnézet forma és tartalom szerint, a matematika és természettudományok fejlődése által van meghatározva, ezek nélkül senki sem juthat hozzá amazokhoz. «Aki látó szemmel akar a világon járni, az előtt nem szabad e tudományoknak idegennek maradniok.» Ma tudjuk, hogy az ú. n. exact tudományoknak — melyekről Bain² azt mondja, hogy: «legtökéletesebb kifejezése az igazságnak és azoknak az utaknak-módoknak, melyek az igazsághoz vezetnek» — elsajátítása taníthat meg igazán a logikus gondolkodásra, kifejezéseink pontosságára, az *objektivitásra*. Ma nem tagadhatjuk, hogy a természettudomány is *tudomány*, a szó tiszta, ideális értelmében. «És aki ezekkel teljes odaadással és szorgalommal foglalkozik, annak a tiszta örömek dús gyümölcseit fogják teremni. Mert az természetesen balga aggodalom volt, amelyet egyidőben csakugyan lehetett hallani, hogy a tudományos vizsgálódás a természeti benyomásokat zavarja, a bennük való gyönyörködést csökkenti» (Paulsen).³ Ami pedig a *materializmussal* való megvádolást illeti, élő nagy nevek is példák arra, hogy ennek a természettudományokkal semmi okozati kapcsolata nincs. «Hogy azonban természettudományi tanulmányoknak mily kevésbé szükségszerű következménye a materialisztikus metafizika, azt mindenki tudja, aki a filozófia történetébe csak egy kevésbé belepillantott; Newton és Leibniz, Fechner és Lotze neve jusson csak eszünkbe» (Paulsen).⁴ Ide iktatom még Foerster⁵ következő kijelentését: «A mai irodalom nagy része erkölcsileg nem azért veszedelmes, mert igen *sok*, hanem azért, mert igen *kevés* benne a realizmus. Az *igazi realizmus, a dolgok követ-*

¹ Humanismus und Realismus, 447.

² Neveléstudomány, 198. (M. T. Akad. kiadása, 1912.)

³ Humanismus und Realismus, 443.

⁴ Humanismus und Realismus, 443.

⁵ Iskola és jellem, 20—21. (Budapest, 1913. Kostyál.)

kezményeinek mély ismerete az erkölcsi itéletet mindig megerősíti.» Azt senki sem fogja tagadni, hogy a természettudományokkal való foglalkozás fejlesztheti a szellemi finomságot; aki pedig a történelmi kapcsolatok megőrzésére, az értékes tradíciók megbecsültetésére igazi példákat akar kapni, érdeklődjék csak fejlődésük mikéntje iránt. Az, hogy mindezek mellett még gyakorlati haszonnal is járhat tanulmányozásuk, hogy az ész okulásán, a szellem finomításán, a gondolkozás nevelésén kívül praktikus eredményekhez is vezet, *legfőlegb előnyül szolgálhat.* Azzal, hogy valamely iskola a természettudományokkal behatóbban akar foglalkozni, éppen nem jár együtt, hogy az általa adott műveltséget silányabbnak minősítsük.

Arról már volt szó, hogy a R. is épp úgy humanisztikus intézet, mint a G. Nem foglalkozik ugyan az ókori nyelvekkel, de hát a magyar, német, francia stb. irodalom terén nem volt fejlődés? Emezek hátrább állanak, mint amazok? Nem találhatók az élőnyelvek irodalmában is «klasszikus» munkák, melyekből idealizmust, gondolkodást, szellemi finomságot, hagyományok megbecsülését tanulja meg az ifjúság? És az ókori művek mindegyikében megtalálhatók ezek az erények? Nem a magam igénytelen véleményével állok elő, hogy az né legyen a válasz: *sutor ne ultra crepidam.* Ebben is tekintélyekre hivatkozom.

*Paulsen*¹ mondja ezeket: «lehet a humanisztikus irány híve valaki, anélkül, hogy pl. a görög ny. ismeretét a gimnaziális, vagy éppen minden magasabb műveltség szükségszerű alkotórészének tartaná.»

*Kärman*² szerint idegen nyelveket a középiskolában két okból kell tanítani. Egyik szerint ma nem lehet más népek szellemi mozgalmait felől teljesen elzárkózni; a másik szerint, irodalmunk nagyrészt idegen hatások alatt fejlődött s így a mi szellemi életünk fejlődését ezeknek ismerete nélkül nem érthetjük át. E szempontokból a G.-ban a latinnak és németnek van helye. Első helyre a latint azért teszi, mert — mint föntebb volt szó — nekünk latin nyelvű nemzeti irodalmunk is van, továbbá, mert szerinte az élő irodalom hatása jobban veszélyezteti a nemzeti érzést, gondolkodást. Ez utóbbi felfogás mindenestre lehet álláspont; helyessége-helytelensége fölött folyhatnak viták. De, amiről itt szó van, az élőnyelv tanulása alapján szerzett irodalmi műveltség inferioritását nem fogják bizonyítani.

A *Rein* által szerkesztett «Deutsche Schulerziehung»³ c. munkában az ókori nyelvek jelentőségét méltató *Gerhard Michaelis* «rákényszerített dogma»-nak nevezi ama felfogást, hogy a klasszikus

¹ Humanismus und Realismus, 442.

² Ped. dolg. 292. s köv., 306. s köv. Adalékok 72. s köv., 92. s köv.

³ XII. 356., 358—359. (München, 1907. Lehmann.)

nyelvekben lefektetett irodalom a norma mindenre, ami a tudomány, művészet és kultúra körébe esik. A klasszikus filológusok szerint: «a régi nyelvek csorbitatlan birtoka a gimnáziumnak s ezzel együtt minden igazi műveltségnek védőpajzsa: csak ez alapon lehet ideális és esztétikus világnézetéhez felemelkedni, magunkat a köznapiasságtól megóvni, szóval, éppen a régi nyelvek a sokágazatú szellemi élet minden megnyilatkozásának a normái. *Hu azonban azt kérdezzük, hogy tulajdonképpen miben áll az ókornak ez irányító jelentősége mai kultúránkra: a két régi nyelvnek őszinte barátja maga is csak azt válaszolhatja: semmiben sem.* Megállapítja, hogy: «az a felfogás, hogy az emberiség tiszta eszméjét (die reine Idee der Menschheit) a görög történelem egy bizonyos korszaka fejezi ki, balhitnek bizonyult». Ha nem fogadjuk is el azt a radikális angol álláspontot, mely a nyelvtanulást teljesen a háttérbe akarja szorítani, azt sem lehet eltagadni, hogy mindazok az előnyök, melyeket *ma* az ókori nyelvek tanítása érdekében fel szoktak hozni, e nyelvek *mellett* a modern élőnyelvek tanulása által is megszerezhetők.

A mai fiatal nemzedéktől azt kívánjuk, hogy jellemes, becsületes, szépért, jóért, nemesért hevülő lelke legyen; szeresse a munkát; szeresse hazáját, ápolja magában s tisztelje másokban az igaz-vallásos érzést; ismerje hazájának történetét, irodalmát, népét, földjét s legyen bizonyos jártassága a jelentékeny népek viszonyaiban; ismerje a múlttal összekötő értékes kapcsolatokat; ismerkedjék meg a természettel; tanuljon meg lehetőleg önállóan, logikusan gondolkodni; tudjon a tárgyiasásra törekedni. Menjen végig bárki kétféle középiskolánk tantervén: hacsak nem akar előre megállapított véleményt igazolni, nem tagadhatja, hogy a R. mindazokra éppúgy képesítheti növendékeit, mint a G. Miben van tehát értékének csekélyebb volta?

Kis változtatással reánk is alkalmazhatók *E. Hausknecht* következő szavai: ¹ «Az *újnémet műveltség ideálja* a nemzet műveltjeinek szellemi fölfegyverzése, amely nemzet táplálékát, erejét és támasztékát elsősorban nem az ókorban, elsősorban nem is a természettudományokban, hanem a modern kultúrnépeknek (a németnek, az angolnak, a franciának) szellemi tudományaiban keresi, amely, az egyetemes emberiség eszméjét teljesen elismerve a hazafias elvet fennem lobogtatja s amely óvakodva a külföldieskedéstől, de óvakodva a korlátolt jingóskodás és sovinizmustól is, a jót az idegenben meglátja, elismeri és megbecsüli.»

Nézzük a kérdés *gyakorlati oldalát*. Bizonyos életpályákhoz szükséges, hogy a tanulóknak speciális ismeretei legyenek s vannak

¹ Deutsche Schulerziehung, XII. 382—383.

olyanok, melyekre nézve kívánatos, hogy e különös irányú tudás elemeivel már a középiskolában megismerkedjék. A jövőbeli teológusnak, nyelvész-történelem tanárnak már bizonyos készséggel kell birnia az ókori nyelvekben, mikor egyetemi tanulmányait megkezdi, mondjuk, hogy a jogásznak is. De miért legyen ez szükséges az orvosi pályához, minek kívánjuk ezt meg az állatorvos-gyógyszerész hallgatótól, mikor e pályákon a latin nyelvet egyedül a szakzerű kifejezések képviselik? Mondjuk azonban, hogy ez az álláspont is helyes s az egyetemre nem hárítható a feladat, hogy a hiányokról gondoskodjék. *Csakhogy akkor miért nem mérünk egyenlő mértékkel s miért nem állítunk fel hasonló különleges kívánságokat a technikus pályákkal szemben is? Miért mehessen az a gimnázista, akinek a technikus szempontból mindenestre fontos ábrázoló geometriai gondolkodásról fogalma sincs, minden külön vizsgálat nélkül a műegyetemre? Ha a gimnázista ebbéli hiányait kipótolhatja, mennyivel könnyebben szerezheti meg a realista a maga francia tudásával az orvosi, gyógyszerészi, állatorvosi, de még a jogi pályához is szükséges latin tudást? A gimnázista, aki a vegytanból a semminél alig tud valamivel többet, mehet a vegyész-pályára. A realista azonban már nem iratkozhatik be gyógyszerésznek, holott ennek sokkal fontosabb a vegytanban, mint a latinban való jártasság. A gimnázista elmehet bányásznak, kohásznak s a legkisebb aggodalmuk sincs ismereteinek hiányossága miatt. De elszörnyűködünk, ha a R.-t végzettek előtt meg akarják a jogi pályát nyitni. Pedig a R.-i latin tanítás értékét többen erősen lekicsinylik; hát ezzel az *értéktelennek* mondott latinnal nem váltak eddig is a volt realistákból jó orvosok, jogászok? Ha a G.-ről van szó, azt mondjuk: a G. általános műveltséget adó intézet s nem különös életpályákra jogosító szakiskola; ha azonban a R.-ről beszélünk, mindjárt csak meghatározott életpályákra utaljuk a tanulót. Valójában mindebben csak a *R.-i műveltség titkos vagy nyílt lefokozása rejlik*. Pedig, hogy mennyi e téren az ellenmondás, érdekes példája Poroszország, mely a főR. előtt 1901-ben megnyitotta a jogi tanulmányt, de a nyilvánvalóan természettudományi orvosit már nem. A realista intelligenciáját tehát elegendőnek tartotta arra, hogy a jogi tudomány műveléséhez szükséges latin ismereteket megszerezze magának, de arra már kevésnek, hogy az elsősorban természettudományi képességeket követelő orvosi pályán ¹ megállja a helyét. Ez a furcsa ellentmondás élénken mutatja az egész álláspont tarthatatlanságát.*

Igy van ez különben az életpályáknak egyéb vonatkozásaiban is. A jogász élére állhat egy város közigazgatásának és természetesnek

¹ V. ö. Magy. Pæd. XXII. 33.; 1913.

tartjuk, hogy a szükséges építészeti, gazdasági, erdészeti, orvosi stb. ismereteket elsajátíthatja, legalább oly mértékben, hogy szaktanácsadóinak véleményét megértheti. Ellenben a technikus már nem tudhatja azt a talán könnyebb munkát elvégezni, hogy annyi jogi, közgazdasági ismeretet szerezzen magának, amennyivel a szaktanácsokat értelmesen felhasználhatja. Pedig ismételhetjük: mennyivel ad kisebb műveltséget a R., mint a G. ? Oly kérdés, melyre egyszerűen megadjuk a feleletet: kisebbet ad; felelünk anélkül, hogy azt igazolni is tudnók.

*

Eddigi elmékedésünkben arra az eredményre jutottunk, hogy a R. fejlődésre képes és fejlődő intézmény; reámutatva az élönnyelvek révén nyerhető irodalmi műveltségnek szintén értékes és alapos voltára, kifejtve a természettudományok műveltségbeli és nevelési értékét, hangoztattuk, hogy a R.-i és G.-i műveltség között nem állapítható meg fokozati különbség. Mindezekkel támogatva látjuk nézetünket, hogy a R. *érdemes a fenntartásra és továbbfejlesztésre*, továbbá, hogy sem elméleti, sem gyakorlati akadályja tulajdonképpen nincs annak, hogy az *egyenlő jogositást mindkét középiskola megkaphassa*.

Jól tudjuk, hogy a természettudományi tárgyak elégtelen tanulmányi eredményeire is hivatkoznak és azt is sokszor felhozzák, hogy Magyarországon a reáliskoláknak nincs talaja, amit mutat néptelenségük, főleg a felső osztályokban. Ami az elsőt illeti, természetes, hogy amíg az iskolának nincs módja, hogy az egyes nagy eredmények kialakulását is bemutassa, hogy a nagy szellemóriások műveit, gondolkodásmódját is megismertesse, a hiányok megmaradnak. De gondoskodjunk az ok megszüntetéséről — s ez nem pusztán óraszámkérdés — akkor majd más lesz az eredmény. Akkor kevésbé kell a természettudományi «visszaélések»-től is tartani; akkor az érdeklődő fiatalság nem fog a kellő kritika nélkül szemben állni a természettudományoskodó munkákkal; akkor kevésbé lesz talaja a túlzó kijelentéseknek. Különben ez utóbbira nézve elég szép csokrot lehetne a «humanista» túlzásokból is összeállítani.

Az is igaz, hogy R.-ink népessége nem éri el a G.-okét s a IV. osztály elvégzése után nagyobb % távozik el másfelé. De ez éppen a különböző jogositás kérdésével kapcsolatos. Mivel a R.-ból kevesebb tudományos pályára mehet a tanuló, az egyetemekre készülő fiatalság természetesen nagyobb számmal keresi föl azt az intézetet, amely jövője elé nem szab korlátokat. Mivel aztán a R. nálunk, megint csak külső okok miatt, sok helyütt a polgári iskolát is pótolja, az amúgy is gyakorlati életpályákra készülők az alsó osztályok elvégzése után más iskolákba térnek át. Szünjenek meg itt is a külső okok, a fejlődés ez irányban is meg fog indulni.

Az egyenlő jogosítás kérdésében egyetlen gyakorlati ellenvetés fogadható el. Az u. i., hogy ebben a gyökeres előrelépésben mi még nem követhetjük Franciaországot s nem vághatunk a művelt európai államok többségének elébe. Ez az álláspont mindenestre vitatható s érthető a huzódózás attól, hogy e nagyjelentőségű reformban előljárjunk. Azonban még eme felfogás érvényesítése sem kívánja okvetlenül, hogy a R.-t teljesen megszüntessük. Már csak azért sem, mert, ha nekünk a jogosítás kérdésében a külföldet csak követni lehet s nem megelőzni, nem lévén vezető kultúrállam, akkor azt a novumot sem lehet megcsinálni, hogy Magyarország legyen az egyetlen állam, melynek középiskolai tanításából a tiszta reálirányzat teljesen hiányozzik. A rendszer megfelelő átalakításával, a R.-i jogosításnak legalább is kiterjesztésével, azt gondoljuk, megoldható a kérdés. A tantervi reformnak ezek szerint a következők lennének az általunk tárgyalt kérdés szempontjából a feladatai:

1. *Tartsa fenn a tiszta, latin nélküli R.-át.*

2. Amennyiben a külföldre való tekintetből, a jogosítások egységesítését nem tartaná időszerűnek, legalább terjessze ki s nyissa meg a R. előtt az orvosi-jogi fakultásokat s ezekkel együtt az állat-orvosi-gyógyyszerészi pályát.

3. *Tegye lehetővé, hogy a R.-i latin tanítás komolyabb eredményeket érhessen el. A R.-i latin érettségi ebben az iskolában tétessék le.*

4. A tananyag megfelelőbb elrendezésével adja meg a módját, hogy az élőnyelveknek s a természettudományoknak tanítása sikeresebb lehessen, különösen ami a természettudományi gondolkodás elsajátítását illeti.

5. *A rendes tárgyak heti óraszámainak összege ne legyen egy osztályban sem 30-nál több.*

A gyakorlati megvalósításra két út áll rendelkezésre. Egyik szerint valamennyi iskola törzse közös, az ú. n. RG. lenne, a III. osztálytól kezdődő latinnal. A közös törzsből azután az iskolák egyik részében (a mai G.-okban) az V. osztálytól kezdve elágazódnék a görög csoport; másik részében (a mai R.-ákban) a III. osztálytól kezdődnék az elágazás: egyik csoport a latinnal haladna, a másik ehelyett a franciával s az V. osztálytól kezdve több természettudománnyal. A másik terv szerint megmaradna a külön G. és R. a következő módosításokkal: a latin a G.-ban a III. osztályban venné kezdetét; a R. III. osztályában pedig egy külön csoport részére megkezdődnék a latin s e csoport a felsőbb osztályokban kevesebb természettudományt tanulna.

Abba, hogy a latin tanulása a III. osztályra tolódjék el, valószínűleg bele kell a klasszikus filológusoknak törődniök; meg kell

elégedniök azzal, hogy az órák nagyobb része jutván a felső osztályokra, megfelelő módszeres eljárásokkal kilátásuk lehet az eddiginél mégis tökéletesebb eredményre. A külföldi új mozgalmak — a német Reformschule-ra gondolok — mind ezen úton haladnak.

A *kísérletképpen* között általános óratervek elkészítésében az az elv vezetett, hogy a jogos igények lehető tekintetbe vétele mellett, az egyik iskolafajból a másikba való átlépés meg legyen könnyítve s ezáltal a határozott életpálya irányának megválasztása későbbre kitolva. Megjegyzem, hogy ezen szempontnak különösebben csak a IV. osztály elvégzéséig van fontossága.¹ (L. táblázatok 261—262. 1.)

Az *I. javaslat* szerint a legtöbb tárgy közös tanterve az átlépéseket igazán könnyűvé teszi; a latin órák száma körülbelül abban az irányban csappan meg, mint az altonai és frankfurti reform-tantervekben. A *II. javaslat* szerint a teljesen közös tantervű tárgyak száma kevesebb s így az átlépés körülményesebb. Ez a nehézség megszüntethető, ha az anyagot úgy osztjuk el, hogy a különbség ne a részletek elrendezésében legyen, mint ma, hanem csak a feldolgozás mélységében. Ez a javaslat a latin szempontjából előnyösebb, mert az óraszám csak eggyel apadna, azonfelül a felső osztályokra a mai 20 óra helyett 26 jutna.

A *tananyag felosztására* csak néhány általános megjegyzést teszek, a javasolt változtatásokra való tekintettel.

A *magyar irodalomtörténeti* anyag célszerűbben osztandó el, hogy u. i. a VIII. oszt.-ra rövidebb korszak tárgyalása maradjon. A R.-ban általában taníttatni szokott *német irodalomtörténet* terjedelme megrövidíthető; elegendő, ha a tanuló a világirodalmi jelentőségű vagy velünk különös vonatkozásban lévő kiválóságokkal foglalkozik részletesebben. A *történelemben* az ókori anyag összevonásával óraszámemelés nélkül is elérhető, hogy a hozzánk közelebb eső korszakok eseményeit alaposabban lehessen tárgyalni. A *földrajz* anyaga a következőleg oszlanék el: I. oszt.: Alapfogalmak, Magyarország; II. oszt.: Európa többi országa; III. oszt.: A többi földrész; IV. oszt.: Fizikai földrajz; V. oszt.: Összefoglaló áttekintés; VII. oszt.: Politikai földrajz.² A *természettudományokban* a IV., ill. VII. oszt.-ok az ásványtant tanulják, a szükséges minimális kémiával. A VIII. o.-os vegytan tárgya kiegészítés és magasabb szempontok szerint való összefoglalás. A *természettan* felső fokán kívánatos, hogy megváltoztassuk a mai eljárást, mely a tárgyat az elméleti mechanika tárgyalásával kezdi. Jobb pl. a

¹ V. ö. Fináczy: A középiskola nemzetközi feladatai. Magy. Pæd. XXII. 1913; 3. Fest: A magyar reformközépiskola. M. Pæd. XXII. 1913; 605.

² V. ö. Orsz. Középkisk. Tanáregyl. Közl. XLIX. 321; 1916.

I. Reálgimnázium.

Elágazások : *gimnáziumi* (göröggel) és *reáliskolai* (latin nélkül).

Tantárgyak	I.		III.			IV.			V.			VI.			VII.			VIII.			Összesen							
	G	Rg	R	G	Rg	R	G	Rg	R	G	Rg	R	G	Rg	R	G	Rg	R	G	Rg	R	G	Rg	R				
Hittan	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	16	16	16
Magyar ny.	6	5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	29	29	29
Német ny.	6	6	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	28	28	28
Francia ny.					6			6			5			3			3				2							25
Latin ny.			6	6		6	6		5	5		5	5		5	5		6	6							33	33	
Görög ny.									4			4			3			2								13		
Történelem			2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	18	18	18
Földrajz	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2			1	1									11	12	12
Természetrajz	2	2				2	2	2	3	3	3	3	3	3	2											14	12	12
Vegytan										2	2			2	2						2						6	8
Természettan			3	3	3							3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	12	12	12
Mennyiségtan	5	5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	29	29	29
Rajz. mértan	3	3	2	2	2	2	2	2																		10	10	10
Ábr. mértan														2							2							6
Bölcsészet																						3	3	3	3	3	3	3
Rajz			2	2	2	2	2	2		2	2		2	2		2	2				2	2	2	2	2	4	12	12
Torna	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	16	16	16
Összes heti óraszám	28	28	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	236	236	236

Ehhez járul : osztályonként kötelező játékdélután; a VII. oszt.-nak fakultative heti 1 óra egészségtan; az Rg. és R. csoportnak az V. osztálytól fakultative természettudományi gyakorlatok, a G. csoportnak rajz.

II. Gimnázium és reáliskola.

a) *Gimnázium*; elágazás : latinnal, görög nélkül. (L. g. = latin és görög; L. = latin, görög nélkül).

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.		VI.		VII.		VIII.		Összesen		
					L.g.	L.	L.g.	L.	L.g.	L.	L.g.	L.	L.g.	L.	
Hittan	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	16	16
Magyar ny.	6	5	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	29	29
Német ny.	6	6	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	26	26
Latin ny.				9	8	7	7	7	7	6	6	6	6	43	43
Görög ny.					4		4		4		4		4	16	
Történelem				2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	17	17
Földrajz	2	3	2	2	2	2			1	1				12	12
Természetrajz	2	2		2	2	2	2	2	2	2				12	12
Vegytan						2		2		2		2			8
Természettan			2			2	2	2	2	2	3	3	3	9	9
Mennyiségtan	5	5	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	27	27
Rajz. mértan	3	3	2	2										10	10
Bölcsészet											3	3	3	3	3
Rajz						2		2		2		2			8
Torna	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	16	16
Összes heti óraszám	28	28	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	236	236

Ehhez járul : osztályonként kötelező tornadélután; a VII. oszt.-nak fakultative heti 1 óra egészségtan; a latin csoportnak az V. osztálytól fakultative természettudományi gyakorlatok, a latinalgörög csoportnak rajz.

porosz felosztás, mely következőleg halad: A szilárd, folyékony és légnemű testek mechanikájának, a hőtannak legegyszerűbb jelenségei, kísérletileg. — A mágnesség, elektromosság, hang és fény legegyszerűbb jelenségei, kísérletileg. — Hőtan (a hősugárzás nélkül), mágnesség és elektromosság, különösen a galvanizmus. — Mechanika, alkalmazással a hőtanra (mech. hőequivalens) s a csillagászatra; hullámtan, hangtan és fénytán; a hő- és elektromosság sugárzási jelenségei. Az elméleti mechanika feljebbhelyezése szükséges, hogy a tanításban fel legyenek használhatók a diff. és integrálszámításból tanultak s azért is, mert e fejezet tárgyalása a VI. oszt.-ban még korai. A *mennyeiség-tan* az I. és II. oszt.-okban elvégezheti a mai I—III. oszt. anyagát; azáltal, hogy a III. oszt.-ban megkezdji az algebrát, elérheti, hogy a VII.-ben rendszeresen foglalkozhatik az infinitezimális számítás elemeivel.¹

*

Befejezésül még egyszer hangsúlyozni kívánom, hogy e sorok *kizárólag a R. érdekében* emelnek szót. Egyedüli szándékom az volt, hogy kifejezést adjak ama nézetnek, mely veszteségnek tartaná ez intézmény teljes megszüntetését. E felfogás szerint a reform, ha a jogosításoknak egymáshoz közelebbhozása végett módját akarja is adni, hogy a latin tudás elemeit minden középiskolában meg lehessen szerezni s a pályaválasztást lehetőleg ki akarja tolni, amellet fejlesztse tovább a R.-t is. Szándékosan nem tárgyaltam a latin nyelvnek iskolai szerepét, amely nyelvről *Fináczy* azt mondja, hogy: «Nekünk ez a nyelv olyan, mint a sötétben is világító, mesebeli drágakő, melyet kegyelettel és szeretettel kell őriznünk.» Ki akartam azonban mutatni, hogy *azt a humanisztikus műveltséget*, melyet ma a G. meg akar adni növendékeinek, az élönyelvek tanulása révén is meg lehet szerezni; ki akartam mutatni, hogy a jövő nemzedéknek, ha az élet szellemi és anyagi harcaiban diadalmasan akarja helyét megállni, a mostaninál mélyebb, alaposabb természettudományi műveltségre is van szüksége. Mindkettőből csak az következik, hogy a természettudományokra és az élönyelvekre támaszkodó középiskola a továbbfejlesztést érdemli meg s nem a megszüntetést.

És még egyet. A reform sikerét csak elősegítheti, ha az elkészült tervezetet a szakemberek, egészen a tanári testületekig — esetleg előre megállapított kérdőpontok alapján — megbeszélhetik. Idő van rá!

(Kecskemét.)

PÉCH ALADÁR.

¹ V. ö. az O. K. Tanáregylet math. bizottságának reformjavaslataival.